

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA (FAL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

NGWANAITSEELE 2010

MADUO: 70

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 16.

DITAELO

1. Buisa tsebe e ka kelotlhoko pele o ka simolola go araba dipotso.
2. O se ka wa leka go buisa pampiri yotlhe. Lebelela lenaane la diteng mo tsebeng e e latelang, mme o tshwae dipotso go tswa mo dikwalong tse o di buisitseng monongwaga. Morago ga moo tlhopha dipotso tse o batlang go di araba.
3. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le NNE:

KAROLO YA A:	Padi	(35)
KAROLO YA B:	Terama	(35)
KAROLO YA C:	Dikgangkhutshwe	(35)
KAROLO YA D:	Poko	(35)
4. Araba DIPOTSO DI LE PEDI fela go tswa mo dikarolong TSE PEDI tse di farologaneng.

KAROLO YA A: PADI
Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

KAROLO YA B: TERAMA
Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA C: DIKGANGKHUTSHWE
Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA D: POKO
Araba dipotso di le PEDI.
Lenaneonetefatso le tla go thusa mo tlhophong ya dipotso.
5. Buisa ditaello ka kelotlhoko mo tshimologong ya karolo nngwe le nngwe.
6. Kwala palo ya dikarabo jaaka dipotso di boditswe.
7. Simolola karolo NNGWE LE NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
8. Kwala ka mokwalo o o phepa o o bonalang.
9. Tiriso ya nako e e tshikinngwang: Metsotso e le masomeamarataro (60) e dirisiwe mo karolong nngwe le nngwe.

LENANEO LA DITENG

Tsebe e, e tla letla baithuti go tlhopha dipotso tse ba batlang go di araba kwa ntle ga go buisa pampiri yotlhe.

KAROLO YA A: PADI

Araba potso e le NNGWE fela.

POTSO	MOFUTA WA POTSO	MADUO
1. <i>Bogosi Kupe</i>	Potso ya tlhamo	35
	KGOTSA	
2. <i>Bogosi Kupe</i>	Dipotso tse dikhutshwane	35
	KGOTSA	
3. <i>Morabaraba</i>	Potso ya tlhamo	35
	KGOTSA	
4. <i>Morabaraba</i>	Dipotso tse dikhutshwane	35
	KGOTSA	

KAROLO YA B: TERAMA

Araba potso e le NNGWE fela.

5. <i>Molatswana wa Gaetsho</i>	Potso ya tlhamo	35
	KGOTSA	
6. <i>Molatswana wa Gaetsho</i>	Dipotso tse dikhutshwane	35
	KGOTSA	
7. <i>Molatswana wa Gaetsho</i>	Potso ya tlhamo	35
	KGOTSA	
8. <i>Molatswana wa Gaetsho</i>	Dipotso tse dikhutshwane	35
	KGOTSA	

KAROLO YA C: KGANGKHUTSHWE

Araba potso e le NNGWE fela.

9. <i>Ngatana ya Lehumo</i>	Potso ya tlhamo	35
	KGOTSA	
10. <i>Ngatana ya Lehumo</i>	Dipotso tse dikhutshwane	35
	KGOTSA	

KAROLO YA D: POKO

Araba dipotso di le PEDI fela.

11. <i>Molaetsa</i>	Dipotso tse dikhutshwane	17½
	KGOTSA	
12. <i>Lelobu</i>	Dipotso tse dikhutshwane	17½
	KGOTSA	
13. <i>Moratwa yo o tlhadilweng</i>	Dipotso tse dikhutshwane	17½
	KGOTSA	
14. <i>Mahutsana a modiri</i>	Dipotso tse dikhutshwane	17½

LENANEONETEFATSO

Lebelela lenaneonetefatso le le latelang go bona gore o arabile dipotso tse di tlhokegang.

KAROLO	NOMORO YA POTSO	PALO YA DIPOTSO TSE DI ARABIWANG	TSHWAYA POTSO E O E ARABILENG
A: PADI (Tlhamo KGOTSA Dipotso tse dikhutshwane)	1 – 4	1	
	KGOTSA		
B: TERAMA (Tlhamo KGOTSA Dipotso tse dikhutshwane)	5 – 8	1	
	KGOTSA		
C: KGANKHUTSHWE (Tlhamo KGOTSA Dipotso tse dikhutshwane)	9 – 10	1	
	KGOTSA		
D: POKO (Dipotso tse dikhutshwane)	11 – 14	2	

ELA TLHOKO: Netefatsa gore o arabile dipotso go tswa mo dikarolong tse PEDI.

KAROLO YA A: PADI

Araba potso e le NNGWE fela mo karolong e.

POTSO 1: *Bogosi Kupe* – DPS Monyaise

Setso ka dinako tse dingwe se ka tlisetsa motho tshotlego le kutlobotlhoko. O lebile ntlha e, kwala tlhamo e e ka nnang le mafoko a a kana ka 250 – 300 o sekaseke botshelo jwa ga Matlhodi le Obakeng go tloga mo tshimologong go fitlhela Matlhodi a nna le Modimoeng.

[35]**KGOTSA****POTSO 2: *Bogosi Kupe* – DPS Monyaise**

Buisa nopollo e e latelang, mme morago o arabe dipotso tse di e latelang.

Ga diragala ka ponyo ya leitlho; ya re kgosi e ise e lemoge gore go diragala eng, ya fitlhela ba e katetse dikatana mo ganong gore e sitwe ke go tlhaba mokgosi. Ba tswa ka yone, fa ba le mo kgorong mongwe a sadisa kgosi, a solofetsa gore o tla phakelela mošate go tla go rulaganya mafoko a pitso. Ba tswa ka tsela ya moraka wa ga Tukisang; mo thotaneng ba tswa mo tseleng ba leba sekgwa sa ga Dimo, ba mo tsentse gare.

Ba ise ba katoge motse kgakala mosepele wa utlwalela kgosi; mme go se yo o e tsayang tsia le fa e kgotšwa. Rre Serokolo a bolela fa a itse felo gongwe fa go tshwanetseng mokgape o ba tswang mo gae ka one. Ya re ba tsamaile sekgala sa dimaele tse pedi ba utlwa naka ya mokuellakgosi e tserema kwa morago; mme ba itse gore e tla re banna ba sa le ba phuthega go utlwa se ba se bilediwang, ba be ba kgabagantse. Ba mo tsenya letsatsi gore a tsholetse dinao, a hemela godimo, motho wa batho.

Motlhoiwa a itse gore o falotse ka soba la mogodu. O ne a potologa motse ka moratho wa dikgomo fa a bona motho a tla ntlha ya kwa go ene; a tswa mo tseleng go bona gore ke mang, ka tsela ya moratho wa dikgomo e ne e sa tlwaelega bosigo.

- 2.1 Ke tiragalo efe e e diragatseng ka ponyo ya leitlho? (2)
- 2.2 Tiragalo e o e umakileng mo go 2.1 e diragala mo motseng ofe? (2)
- 2.3 Ke eng se tlhotlheleditseng kgotlhang mo gare ga kgosi le banna ba lekgotla? (2)
- 2.4 Ditiragalo tsa padi e, di tlhagisa motlha ofe? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 2.5 Ke kgosi ya morafe ofe e go buiwang ka yona? (2)
- 2.6 Naya maina a banna ba ba nnileng le seabe mo go rarabololeng bothata jo bo tlhagetseng kgosi mo motseng. (4)
- 2.7 A go siame gore kgosi e tshwarwe ka tsela e? Tshegetsa ka lebaka. (3)

- 2.8 Motho wa ntlha go bona se se diragalelang kgosi ke mang? (1)
- 2.9 Tiragalo ya go falosa kgosi mo direng tsa yona, e thusitse Modimoeng jang? (2)
- 2.10 Go itshupa fa Matlhodi a sena lerato la nnete mo go Oshupile. Dumelana le ntlha e ka go neela mabaka a le MABEDI (4)
- 2.11 Fa o ne o le kgosi o ne o tla dira eng ka Serokolo? (2)
- 2.12 A go siame gore kgosi e ka tloswa mo setilong jaaka go diragetse mo pading e? Tshegetsa karabo ya gago. (2)
- 2.13 Serokolo ke motho yo o ntseng jang? Tshegetsa ka lebaka. (3)
- 2.14 A kgosi e ne e itse sengwe mabapi le se se mo diragaletseng? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 2.15 Tlhopa karabo e e maleba. Matlhodi ke morwadia:
- A Mmusi
- B Metsing
- C Seleke
- D Serokolo (2)

[35]

KGOTSA**POTSO 3: Morabaraba – SJ Lebethe**

Lefapha la boitekanelo le kaya fa bolwetse jwa lebolelamading (HIV/Aids) bo ka tlasela motho/batho fa ba na le bakapelo ba le bantsi mme ba sa dirise kgotlopo (condom) kgotsa thobalano e e sa sireletsegang. Morwesi le Mpute ke baanelwa mo pading bao re bonang ba le matlhomantsi mme fa re ba tlisa mo lefatsheng la gompiano moo go busang bolwetse jwa lebolelamading re bona go ka nna le kgonego ya gore ba amege mo bolwetseng jo. O ikaegile ka diteng tsa padi e, netefatsa polelo e, ka go kwala tlhamo e e ka nnang le mafoko a a kana ka 250 – 300.

[35]

POTSO 4: Morabaraba – SJ Lebethe

Buisa nopo e e latelang, mme morago o arabe dipotso tse di e latelang.

"Mpotse tsa kwa ke tswang, tsa kwa ke yang ga ke di itse, "Setswana se re jalo, mogaetsho. Loeto lwa boNtshimane lwa nna bosula fa terena ya bona e thulana le terena ya dithoto ba setse ba le gaufi le Thekong. Ntshimane a balelwa mo go ba ba ileng. Mpute le Bontle ba latlhegetswe ke matshelo a bona mo kotsing ya mmotorokara. Ntshimane le bana ba bangwe ba sekolo ba latlhegetswe ke matshelo a bona mo kotsing ya terena. Ngwedi wa wela mo lewatleng, letsatsi la se ka la tlhola le tlhaba gape.

Ngwana a tsalelwa mo lelapeng la gaabo mmaagwe, mmaagwe a setse a nyetswe. E ne e se ka maikaelelo a go dirisa molao ope wa setso kgotsa jalo. E ne e le ka ntlha ya matlhotlhapelo a a neng a aparetse malapa a mabedi a. Lelapa lengwe le ne le latlhegetswe ke ngwana wa mosimane a le esi ka monwana. Lengwe lona le ne le latlhegetswe ke mogwe a sa tswa go ba nyalela, e bile ba sena pelaelo epe gore ba nyaletswe ke monna.

Malapa a mabedi a, a ne a sa latlhegelwa ke sepe fa a tshwantshanngwa le mosetsana, mosadi, yo o latlhegetsweng ke monna wa gagwe a sa tswa go mo dira wa gagwe; a ise a nne le ena dingwaga di le pedinyana fela. Tatlhegelo ya mosadi e ne e se sepe fa e tshwantshanngwa le ngwana yo o tsalelwang rraagwe a se gona; rraagwe a se kitla a nna gona gape. E tla re fa a gola a tshamekisiwa ke mang jaaka ngwana mongwe le mongwe a tshamekisiwa ke rraagwe? E tla re a gola a rwalwa ke mang mo magetleng jaaka ngwana mongwe le mongwe a rwalwa ke rraagwe? Keledi ya rotha, ya wela mo sehubeng sa leseae, mmaalona a sa itse gore a lebe kae. Ya latelwa ke e nngwe gape, le e nngwe gape ...

- 4.1 Ntshimane o ne a ya kae fa a tla amega mo kotsing ya diterena? (2)
- 4.2 Go ya ka diteng tsa padi e, ke eng se se tlhodileng gore Ntshimane a kgaogane le Morwesi? (2)
- 4.3 Anela ka dintlha di le PEDI ka tshimologo ya padi ya Morabaraba. (4)
- 4.4 Ntshimane o feditse go tshameka morabaraba mme kwa bokhutlong mokwadi o mo tlhagisa e le motho yo o fitlheletseng dilo tse dintle mo botshelong. Naya dilo di le PEDI tse di mo tlotlomaditseng pele a ka tlhokofala. (4)
- 4.5 Mokwadi o senola maikutlo a a jang fa a re "Ngwedi wa wela mo lewatleng, letsatsi la seka la tlhola le tlhaba gape"? (2)
- 4.6 Ke tiragalo efe e e tlhotlheleditseng Morwesi go fedisa lerato la gagwe le Ntshimane? (2)
- 4.7 Go ya ka wena o akanya gore leseae le, le ne le tshwanetse go godisiwa ke lelapa lefe? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 4.8 Mokwadi o senola Morwesi jaaka motho yo o sa ikanyegeng. Dumelana kgotsa ganelana le polelo e ka go tshegetska ka lebaka. (2)
- 4.9 Ke seabe sefe se se tserweng ke Mmakgosi mo pading e? Tshegetska ka dintlha di le PEDI. (4)
- 4.10 Go ya ka diteng tsa padi e, ke mang yo o neng a lemolola mpa ya ga Mpute? (2)
- 4.11 Go tswa mo baanelweng ba ba latelang: Ntshimane le Bontle ke ofe yo o ka itseelang malebela mo go ena. Tshegetska ka lebaka. (2)
- 4.12 A ditiragalo tsa padi di tsamaisana le morero? Tshegetska ka lebaka. (3)

4.13 Tatelano ya ditiragalo mo pading go tswa kwa tshimologong go ya kwa bokhutlong e bidiwa:

- A Kgotlhang
- B Maitshetlego
- C Poloto
- D Baanelwa

(2)

4.14 Mpute le Ntshimane ba ne ba lwela eng?

(2)

[35]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 35

KAROLO YA B: TERAMA: *Molatswana wa Gaetsho* – DMG Sekeleko

Araba potso e le NNGWE fela mo karolong e.

POTSO 5: *Mosese, Mosese, Mangole le Menwana* – Shole J Shole

Go nna megagaru le go pataganya makgarebe jaaka Bosalala, go ka tsenya motho mo kotsing. Kwala tlhamo e e ka nnang le mafoko a a kana ka 250 – 300 o tlhagise mathata a Bosalala a rakaneng nao go fitlhela ena le Nnuku ba tshwarwa.

[35]

KGOTSA

POTSO 6: *Mosimane wa Sankatane* – DM Mothibi

Buisa nopollo e e latelang mme morago o arabe dipotso tse di e latelang.

Sankatane: E rile ke goroga mo lefatsheng leno ka fitlhela e le nna le mma fela, mme ka gakgamadiwa ke matlo le masaka a mantsi gore a tswa kae le gore batho ba ile kae le diphologolo tsa bona? E rile ke botsa mma, a mpolelela fa lo jelwe ke Kgodumodumo. E rile ke mmotsa gore rre ene o kae a mpolelela fa rre le ene a jelwe ke Kgodumodumo. Pelo ya me e ne ya utlwa botlhoko mme ka loga leano la go e bolaya. Ka na ka senka tshipi, ka dira lerumo, ka e lata, ka simolola ka leleme la yona fa e ntse e re e a ntshwara ka nna ka le kgaola, mme e rile ke utlwa gore ke lapile, ka ineela gore e mmetse gammogo le lerumo la me. E rile ke tsena mo teng ga yona, ka e kgabetlela malanyana ka e phunya mpa. Ke fa lona le rre le diphologolo tsotlhe lo tla tswa jaaka lo ipona lo dule jaana.

Batho: Sankatane! O kgosi ya rona, o tla re busa Sankatane. Ga re sa batla kgosi e nngwe gape.

6.1 Ke tiragalo efe e e dirileng gore Sankatane a fitlhele e le ena le mmaagwe fela fa a goroga mo lefatsheng?

(2)

6.2 Tlhagisa ka boripana motlha le lefelo le tiragalo e o e umakileng mo go 6.1 e neng e diragalela kwa go lona.

(4)

6.3 Ke eng se se tlhodileng tiragalo e o e umakileng mo go 6.1?

(2)

- 6.4 Go ya ka wena a diteng tsa teramakhutshwe e di a kgodisa. Tshegetsa karabo ya gago ka mabaka a le MABEDI a a utlwalang. (4)
- 6.5 Ke tiragalo efe e e tlhagisang setlhoa mo teramakhutshweng e? (2)
- 6.6 A go siame gore kgosi e kobiwe mo motseng? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 6.7 Tiro e e dirilweng ke Sankatane e senotse maikutlo afe mo morafeng? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (3)
- 6.8 Bapisa semelo sa ga Sankatane le Morwesi, o tshegetse ka mabaka a MABEDI go mongwe le mongwe. (12)
- 6.9 A Sankatane ke (mogapatiro, mokganatiro kgotsa molwantshiwa) mo teramakhutshweng e? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 6.10 Morero wa teramakhutshwe e ke ofe? (2)
- [35]**

KGOTSA**POTSO 7: Moipolai yo o sa Lelelweng – DM Mothibi**

Moepalemena o a bo a le ikepela. Phika o wetse ka lemena le a le ikepetseng, kwala tlhamo ya mafoko a a ka nnang 250 – 300 o ikaegile ka mathaithai a Phika a a lerileng mo motseng go fitlha a ikela badimong.

[35]**KGOTSA****POTSO 8: Ba tla Nkitse – Ezra Sello Lekalakala**

Buisa nopolo e e latelang mme morago o arabe dipotso tse di e latelang.

- Mathule: (*Ka kutlobotlhoko*) Boipelo kgaitsemi, ke maswabi fa o tlhokafaletswe ke monna. Amogela matshediso a ga Mathule.
- Boipelo: (*Ka go lela*) Ke a leboga rre Mathule. Batho ba go tshwana le wena ba a tlhokwa.
- Mathule: Ke go biditse jaana ka ke ne ke le mmueledi wa ga Ramarumo. Ke rata re rulaganya dintlha tsa boswa jwa ga Ramarumo ka gone phitlho e fetile. Ke ne ke re o itse gape gore rre Ramarumo o ne a dira tshupaboswa e ntšhwa pele a tla tlhokafala.
- Boipelo: (*Ka go makala*) A Ramarumo o fetotse tshupaboswa ya gagwe?
- Mathule: Go fela jalo. Le gale dintlha tsa yona ga di farologane kgakala le tsa pele.
- Boipelo: A o tshotse tshupaboswa eo fa?

Mathule: Ee. Ke e. (*Go utlwala matlhare*)

Boipelo: E buise ke utlwe gore ga twe go diragalang.

Mathule: Ke maswabi fa go le jalo.

Boipelo: Ke go utlwile. Buisa tshupaboswa e ntšhwa ke utlwe.

Mathule: Ramarumo o dirile diphetogo di le mmalwa ka ga kabo ya boswa. Wena o moabelwa yo mogolo. O tla bona madi otlhe a Ramarumo a neng a a beile kwa polokelong. O tla tsaya le ntlo ya gagwe. Madi a inšorensa le a lekgetho la dikoloi e tla nna a gago. Koloi ya llori e abetswe sekolo sa difofu. Dikoloi tse dingwe ke tsa gago. Mme Ramarumo o ratile gore o newe tsotlhe tse fa fela o ka mo tlotla ... wa nna o sa nyalwa go fitlha o ya badimong. Go sa nneng jalo, dithoto tsotlhe di tla abelwa mekgatlho ya bana ba ba se nang batsadi. Gape fa go ka bonagala gore Ramarumo o bolailwe, go tshwanetse ga nna le dipatlisiso pele o bona madi ao.

Boipelo: Ke go tlhalogantse sentle rre Mathule. Wena o tla siamisa dipampiri tsotlhe jaaka o laetswe.

Mathule: Fela jaaka ke setse ke kaile, go tshwanetse ga nna le dipatlisiso pele o ka bona kabo ya madi. Gape o itse gore fa o ka tlola taelo ya ga moswi Ramarumo, o tla latlhegelwa ke madi otlhe.

Boipelo: Ke tla go leletsa mogala fa ke go tlhoka. Ke ne ke rata go ya go ikhutsa.

Mathule: Go siame mma. (*Boipelo o ema mo setulong*) Ee! Selo sa bofelo, fa o ka batla madi, nteletse mogala ke tla siamisa tsotlhe, itse gore ke tla tlhokomela dithoto tsa gago malatsi otlhe. O tsamaye sentle mma.

Boipelo: (*O a tswa*) Sala sentle rre Mathule. (*O tswa ka lebatl*)

- 8.1 Boipelo le Ramarumo ba tsalana jang? (2)
- 8.2 Batho ba babedi ba, ba kgaogantswe ke eng? (2)
- 8.3 Ke dipatlisiso dife tse Mathule a reng di tshwanetse go dirwa pele Boipelo a ka newa madi? (2)
- 8.4 A o dumela gore ditaelo tsa moswi di tshwanetse go latelwa? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (4)
- 8.5 Tshupaboswa ya ga Ramarumo e akaretsa difofu le bana ba ba se nang batsadi, go ya ka wena a go a tlhokega gore le bona ba ka akarediwa. Tshegetsa karabo ya gago ka mabaka a MABEDI. (4)
- 8.6 Polelo e "E buise ke utlwe gore ga twe go diragalang" e senola segalo se se ntseng jang sa mmui? (2)

- 8.7 A Boipelo ke moanelwa wa madi le nama kgotsa wa mmopa? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 8.8 Tlhalosa gore lelapa la gaabo Boipelo le ne le ntse jang? Naya dintlha di le PEDI. (4)
- 8.9 Naya maina a ditsala tsa ga Boipelo mme o bo o tlhagise gore o ithutile eng ka ga tsona. (6)
- 8.10 A Boipelo o ne a bona tsotlhe tse a neng a di abetswe mo tshupabosweng? Tshegetska karabo ya gago ka dintlha tse PEDI. (4)
- 8.11 Mmaagwe Boipelo o bolailwe ke eng? (1)
- 8.12 Mokwadi o atlegile mo go khutliseng ditiragalo tsa teramakhutswe e. Dumelana le ntlha e ka go tshegetska ka lebaka. (2)

[35]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 35****KAROLO YA C: KGANGKHUTSWE: *Ngatana ya Lehumo* – KM Mbonani le ba Bangwe**

Araba potso e le NNGWE fela mo karolong e.

POTSO 9: *Lenyalo ke Kgetsi ya Lesogodi* – MI Siko

Ditiragalo tse re bonang di diragalela Mokgethi tsa gore mmaagwe a mo tlhophela mosadi yo a tshwanetseng go mo nyala ke tseo le gompiano re di fitlhelang mo botshelong. Dumelana le ntlha e ka go kwala tlhamo ya mafoko a a ka nnang 250 – 300 o ikaegile ka diteng tsa khutshwe e.

[35]**KGOTSA****POTSO 10: *Moepalemena o a bo a le Ikepela* – BM Ditlhokwe**

Buisa nopollo e e latelang mme morago o arabe dipotso tse di e latelang.

"Mmalenoko mogatsaka, a ruri o a lemoga fa e le wena o thubang nyalo ya bana, o tsenetsene nyalo ya bona o batlang? A o dira jalo ka go bo ba sa itsholela, gore a ratane le ngwana wa tsala ya gago ya molotsana. Kana Kerileng o mo file pelo yotlhe ya gagwe, e bile ga a leba se a nang le sona, gore a ke mohumi kgotsa modidi. A o lebala fa khumo le lehuma di lala mmogo, fa khumomatlhare e tlhotlhorega, tswelala mogatsaka, 'tsatsi lengwe o tla nkgopola ke sule."

"Bona fa Thusano, ngwana yole wa me, ke ene ngwana a le mongwe fela. Ke na le thata ya go mo tlhophela se ke se bonang se mo tshwanetse, o itse sentle gore go tloga tshimologong ke ne ke ntse ke gana gore a nyalwe kwa 'lapeng lele. O itse sentle mogatsaka gore ga re ise re be re tsamaye re nosane metsi le bona, segolo moswi mmaagwe, yo o neng a ntsola ditswalo, a mpitsa moloi le moikgantsi."

"Go siame mmaabo, tswela, ke ngwana wa gago, fela itse gore, moepalemena o a bo a le ikepele, itse gore e e mephuphutho mebe le yona e iphatlha ka tsona. Fa e le gore o dirwa ke khumo e o nang le yona, itse gore o tswela ditsela tsa botshelo, le fa o ithanthanyetsa magala tlhogong. O se lebele gore re bafeti mo lefatsheng leno, jaaka re tlele re sa tsaya sepe, re tla boa fela jalo. Ga o itse go dirisana le batho ba me, o ba sotla ka mafoko, o se lebele fa khumo le lehuma di apara kobo e le nngwe.

Ketlafanya o senyegetswe ke tiro, o mmona fa e le sekopa, le fa a bolaisa ngwana wa gago tlala, tswela, o tla bona moputso wa seo o se dirang 'tsatsi lengwe ke sule."

- 10.1 Maikutlo a Thusano fa a bua le mogatse e ne e le a a ntseng jang? (2)
- 10.2 Motho mongwe le mongwe o na le mekgwa e a itsiweng ka yona. Ka dintlha di le PEDI, tlhalosa semelo sa baanelwa ba:
- (a) Mmalenoko (6)
- (b) Kereeditse (6)
- 10.3 Ke mang yo Mmalenoko a neng a mo ratela Kerileng? (2)
- 10.4 A go siame gore batsadi ba tlhophela bana ba bona balekane? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 10.5 Thusano o ne a aga a kgalemelela mosadi wa gagwe go itshunya mo dikgannyeng tsa bana. A Mmalenoko o ne a tsaya dikgakololo tsa ga Thusano? Tshegetska karabo ya gago ka mabaka a le MABEDI. (4)
- 10.6 Go ya ka wena a go siame gore o rate motho gonne a humile? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 10.7 Leina "Ketlafanya" le ile boreelelong. Netefatsa se, ka go tlhagisa tiragalo e e maleba go tswa mo khutshweng. (2)
- 10.8 A puo e e reng, "khumomatlhare e a tlhotlhorega" ke nnete? Nopola tiragalo e e netefatsang se. (2)
- 10.9 Ke thuto efe e o e boneng go tswa mo khutshweng e? (2)
- 10.10 Kerileng o bolailwe ke eng? (2)
- 10.11 Kgotlhang mo khutshweng e, e tlholwa ke eng? (2)
- 10.12 Tsala ya molotsana ya ga Mmalenoko e Thusano a buang ka ga yona ke mang? (1)

[35]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 35

KAROLO YA D: MABOKO

Araba dipotso di le PEDI fela mo karolong e.

POTSO 11**Lelobu – BD Magoleng**

1	Bonno ba me ke ona mmala wa me;
2	Re sela mabapi, re a ratana;
3	Rotlhe re iphitlhela dibatana,
4	'Batana di batlang botshelo ba me.
5	Lwa me logano lo bofonofono;
6	Ganong ke phatana ya Ntsedimane.
7	Motho wa me o wa sankadiatane;
8	Ya matlho kgogedi ga e fano.
9	Thak'a bontsi ga e itelekele;
10	Noga nna ke e kgobelega ruri;
11	E swe ruri e rwelerwele tšhefi,
12	Ngaka e we mmogo le dithebela.

11.1	Ke ponagalo efe ya poko e e tlhagelelang mo moleng wa 11?	(2)
11.2	Mmoki o tshwantsha logano lwa lelobu le eng?	(2)
11.3	Ke noko efe e e tlogetsweng mo moleng wa 4?	(1)
11.4	A lelobu ke phologolo e e ka ruiwang mo lapeng? Tshegetsa karabo ka lebaka.	(2)
11.5	Ke eng se se farologanyang lelobu le digagabi tse dingwe?	(2)
11.6	Mmoki o kaya eng fa a re "Noga nna ke e kgobelega ruri".	(2)
11.7	Naya morumo o o tlhagelelang mo temeng ya 1.	(2)
11.8	Leboko le, ke la mofuta ofe?	(½)
11.9	Goreng lelobu le iphitlhela dibatana tse dingwe?	(2)
11.10	Ponagalo e e tlhagelelang mo moleng 3 le 4 e bidiwa eng?	(2)
		[17½]

KGOTSA

POTSO 12**Moratwa yo o tlhadilweng – LD Raditladi**

- 1 Diphologolo ga di na maano batho.
- 2 Ba phamola bobi ba bo mpaya matlhong.
- 3 Ba re ke foufetse thata, ga ke motho,
- 4 Ba dira maano fela, ba se na ditlhong.
- 5 Nare e tshwana e ngamolela fela nageng,
- 6 E itsa moratwa wa me go boela motseng.
- 7 Go bona nna madula ke itshoka sakeng,
- 8 Go bona ke fapoga tsela sefofu.
- 9 Monongwaga ke ntse jaaka sekgophana.
- 10 Le ka dinao ke setse ke gatwagatwa,
- 11 Ke setse ke gatakwa le ke banyana,
- 12 Ee, le ke menomasweu tota a sa ratwa.
- 13 Photsana ka lala ka tlhoka go dipa.
- 14 Mme matlhale ba tuthaka ditlharapa.
- 15 Lelokwana la lala le ntse le kopa,
- 16 Ntšwa semumu ke sa bolo go hupela.
- 17 Le dutse thotheng ya Borwa Lekolwana.
- 18 Thota ya borwa marupela dithaga;
- 19 Ke tla se dikologa fela seolwana,
- 20 Ke tla se dikologa ke ntse ke tshega.
- 21 Mariga a tsenye, nna ke tla dika ke eme.
- 22 Ke lata menomasweu khunwana ya me.
- 23 Mphorwana le lenong ke ntse ke phuphame,
- 24 Ntse ke retelwa ke go fofa, lenong!

- 12.1 Naya morumo o o tlhagelelang mo temeng ya ntlha. (1 – 8) (2)
  - 12.2 Ke eng se diphologolo di se tlhokang mo temeng ya ntlha? (2)
  - 12.3 Naya leina la sekapuo se se tlhagelelang mo moleng wa 9. (2)
  - 12.4 Go ya ka wena, kgaogano ya monna le mosadi e ka tlholwa ke eng? Naya mabaka a le MABEDI fela. (4)
  - 12.5 Mola o "Ke lata menomasweu khunwana ya me". O senola maikutlo a a ntseng jang? (2)
  - 12.6 Ke mang Nare mo lebokong le? (1)
  - 12.7 Ke lefoko lefe le mmoki a le dirisitseng go bontsha kgatelelo ya bokao jwa go sotliwa ke banyana mo temeng ya bobedi? (2)
  - 12.8 Leboko le ke la mofuta ofe? (½)
  - 12.9 Molaetsa wa leboko le ke eng? (2)
- [17½]**

KGOTSA

POTSO 13**Mahutsana a modiri – NCD Mogotsi**

- 1 Sefako sa hupela tedu pelong,
- 2 Mme matsapa a modiri a fetoga lefela;
- 3 Sa fola dijalo mo go botlhoko,
- 4 Mme tshimo ya sala ka dikutwana.
- 5 Modiri a lelala godimo ka matlhomola, pula e fetile;
- 6 Maru a mantsho a a lebela kgakala-kgakala kwa Bokone,
- 7 Kotu-kotu ya metsi ya mo utlwisa botlhoko;
- 8 A bona dijalo di kgwagwaelediwa nokeng ke metsi.
- 9 A goga dinao motsofe, ka bokete,
- 10 Keledi e rothela sakeng la bo-selelo;
- 11 Letshwamina-a-matshaba-mosi a okomela,
- 12 Mme ga nna maragaraga sefatlhegong sa modiri.
- 13 Motho wa batho gomotsega;
- 14 Itumelele ka bogosi godimong e le jwa gago;
- 15 Ikgomotse ka dikopelo tlase ga setlhare,
- 16 Gonne boammaarure o ne o adimilwe boitumelo.

- 13.1 Morago ga pula tshimo e setse ka eng? (1)
  - 13.2 Ke mafoko afe a a bontshang gore pula e fetile? (2)
  - 13.3 Mmoki o utlwisitswe ke eng botlhoko? (2)
  - 13.4 A molemi ke mošwa kgotsa mogolo? Tshegetska ka lebaka. (2)
  - 13.5 Goreng mmoki a boeeditse lefoko "kotu" mo moleng wa bosupa wa leboko? (2)
  - 13.6 Go goga dinao ga modiri go kaya eng? (2)
  - 13.7 Pula e ne e na jang? (1)
  - 13.8 Ke eng se mmoki a neng a se adimilwe? (1)
  - 13.9 Naya molaetsa wa leboko. (2)
  - 13.10 Leboko le ke la mofuta ofe? (½)
  - 13.11 Mo moleng 1, temana ya 1, go dirisitswe sekapuo sefe? (2)
- [17½]**

KGOTSA

POTSO 14**Robala ngwanaka – LD Raditladi**

- 1 Bagami ba mašwi ba a lerile,
- 2 Bomogoloo ba a tshetse mo dinkgong.
- 3 Rara wa gago letsomo o le ile,
- 4 O tla go tlela photi ka legong.
- 5 Didimala he ngwanyana wa me,
- 6 Didimala mothonyana wa me.
- 7 Rraago ke maaba a tshwaretse,
- 8 O nkabetse phatshwana maloba,
- 9 Mašwi a yone e tsoga e a gasitse,
- 10 Kgomo ya me botlhe ba a e tshaba.
- 11 Kgaotsa kgaotsa tlhe, ngwanyana wa me,
- 12 Kgaotsa, kgaotsa, mothonyana wa me.
- 13 Marang a ngwedi a supologile,
- 14 Dinaledi di busitse matlho.
- 15 Lefifi le lentsho le fitlhile,
- 16 Dinonyane di tsenye sesetlho.
- 17 Se lele tlhe, selonyana sa me,
- 18 Se lele tlhe, mothonyana wa me.
- 19 Ke tsoga ke go epela digwere,
- 20 Le nakaladi tsa mokopana.
- 21 Ke tsoga ke go epela metlhare,
- 22 Ke tsoga ke go alafa, mothwana.
- 23 Robala fa fatshe motho wa me,
- 24 Lala fatshe selonyana sa me.

- 14.1 Ke maikutlo afe a a senolwang ke mmoki mo moleng wa 5 le 6? (2)
- 14.2 Lefoko "ngwanyana" le kaya ngwana yo monnye kgotsa mosetsana? (1)
- 14.3 Ke ponagalo efe ya poko e mokwadi a e dirisitseng mo moleng wa 11 le 12? (2)
- 14.4 Goreng mmoki a aga a re ngwana a "kgaotse"? (2)
- 14.5 Ke ka ntlha ya eng go na le tidimalo bosigo? (2)
- 14.6 Go ya ka wena, fa ngwana a lela thata go a bo go diragetse eng? (2)
- 14.7 Ke eng se batho ba tshwanetseng go se dira fa go le lefifi? (2)
- 14.8 Polelo e e reng "lefifi le lentsho" ke ntlha kgotsa ke kakanyo? (2)
- 14.9 Ke sekapuo sefe se mokwadi a se dirisitseng fa a re "Marang a ngwedi a supologile"? (2)
- 14.10 Leboko le, ke la mofuta ofe? (½)

[17½]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA D:
PALOGOTLHE:

35
70